

Duurzaam Gebouwd

Het integrale platform

Seminarreeks NoM

Woensdag 9 november - Zaltbommel

Medemogelijk gemaakt
door:

Authorized dealer

Duurzaam Gebouwd

WELKOM!

Medemogelijk gemaakt
door:

Authorized dealer

Duurzaam Gebouwd

Duurzaam Gebouwd is hét integrale platform voor de bouw- en vastgoedsector. Haar missie: communiceren, verbinden en activeren met als doel co-making en business te ontwikkelen.

- 24/7 communicatie op de nieuwssite
- Uitgave van diverse magazines
- 60 kleine & grote (van 10 tot 900p.) evenementen per jaar
- Building Holland van 11 t/m 13 april 2017
- Meer weten? Vraag het **Dave Refoealoe!**

Programma

- 09.40 uur 'All-electric in de Praktijk' – Rudy Grevers
- 10.00 uur 'Creëer een nieuwe wereld' – Hans Mascini
- 10.20 uur 'Renovatie of onderhoud: Een mooi moment voor een tevreden klant' – Hans van Vucht
- 10.40 uur Pauze
- 11.10 uur 'Nul op de Meter - waarom we groter moeten denken' – Onno Dwars
- 11.40 uur 'Visie: Financiering en NoM' – Rob Konings
- 12.00 uur Lunch
- 13.00 uur Einde

Klik om een titel te

“Kennis is het enige dat je kunt vermenvulldigen door het te delen”

Nul op de Meter

stroom
versnelling

Duurzaam Gebouwd

Het integrale platform

All-electric in de Praktijk

Rudy Grevers – Adviseur bij Alklima

Affiliate dealer

Samenwerking met meerwaarde

ALL-ELECTRIC IN DE PRAKTIJK

The NOS logo, consisting of the letters 'NOS' in a bold, sans-serif font. The letter 'O' is red, while 'N' and 'S' are grey.A close-up photograph of a gas stove with a black pot on a lit burner. A hand is visible on the left, holding the handle of the pot. The background is slightly blurred, showing other burners and the kitchen environment.

Na vijftig jaar gaat Nederland afscheid nemen van aardgas

#CLIMATEMOMENT

KLIMAATAKKOORD: EIND AAN FOSSIEL

PRESI

Een mening

Nieuws

Verhagen: Nul-op-de-meteridealist bedreigt de bouw

Column

Herkansing voor Maxime

Column

Flauwekul van een fanaticus

Nieuws

'Bouwers zijn te bang om kennis te delen'

Column

De voorzitter (s)preekt

Column

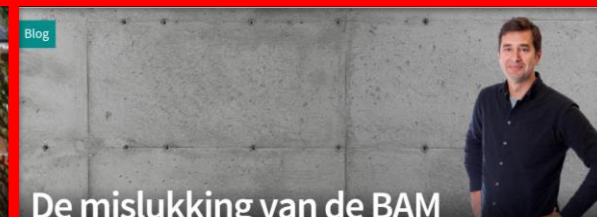
Kennis delen is leuk

Nieuws

'Bijstandsmoeder heeft ook recht op nul-op-de-meter'

Blog

De mislukking van de BAM

Nieuws

NOM-woningen Heerhugowaard inderdaad energieneutraal

Nieuws

Verbazing om toestaan gas in nul op de meter-huis

Nieuws

Blok: nom-woning met gas goed voor concurrentie

Nieuws

PvdA verbaasd over gas in nom-woning

Nieuws

Innovatie bouw loopt achter

Nieuws

Bouw wordt topsector

Opinie

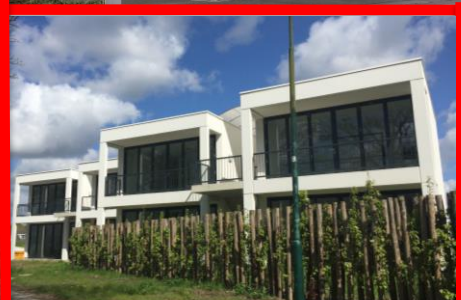
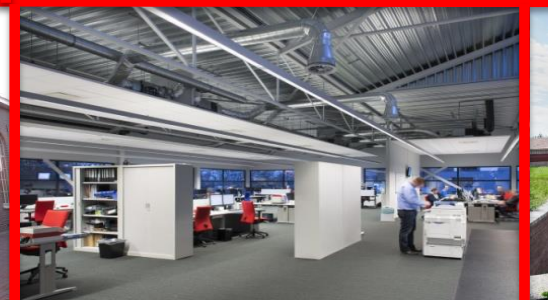
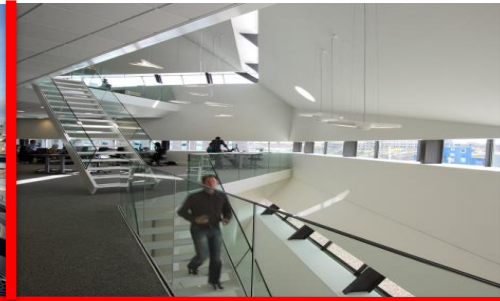
Geen innovatie in bouw zonder vrouw

**“The best way
to predict
the future
is to
create it.”**

Abraham Lincoln

De praktijk

 WONINGBOUW
NUL-OP-DE-METER

NUL-OP-DE-METER VERSLAAT AARDGAS

Renovatie - Groningen

THE ROAD TO ALL-ELECTRIC
ROADTRIP NAAR DE MODERNE STAD

Nieuwbouw - Morgen Wonen

ROAD TO ALL-ELECTRIC

Renovatie - Heerhugowaard

SAMENWERKING MET MEERWAARDE

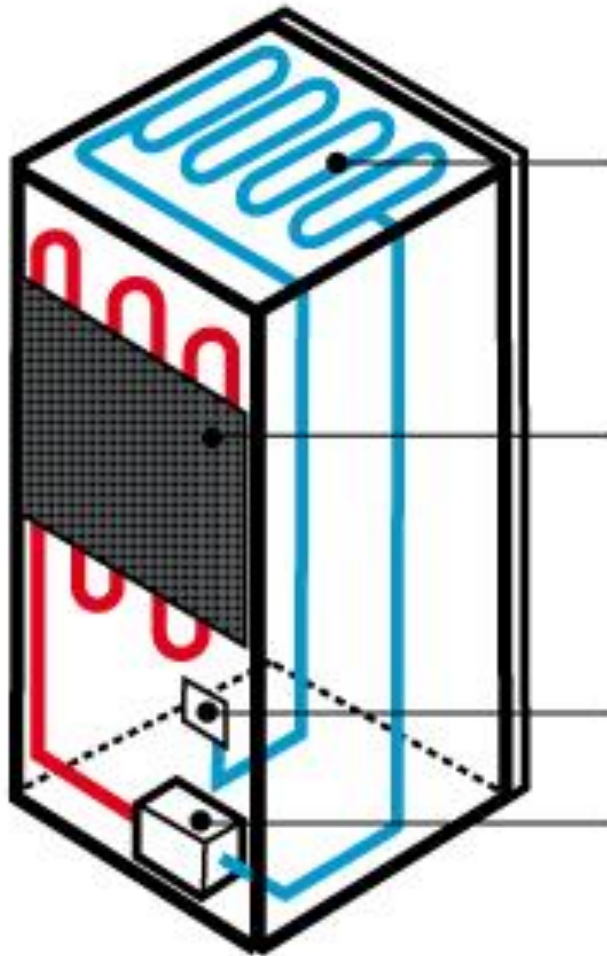
Affiliate dealer

Samenwerking met meerwaarde

OP WELKE WIJZE NAAR NUL-OP-DE-METER

Werking warmtepomp

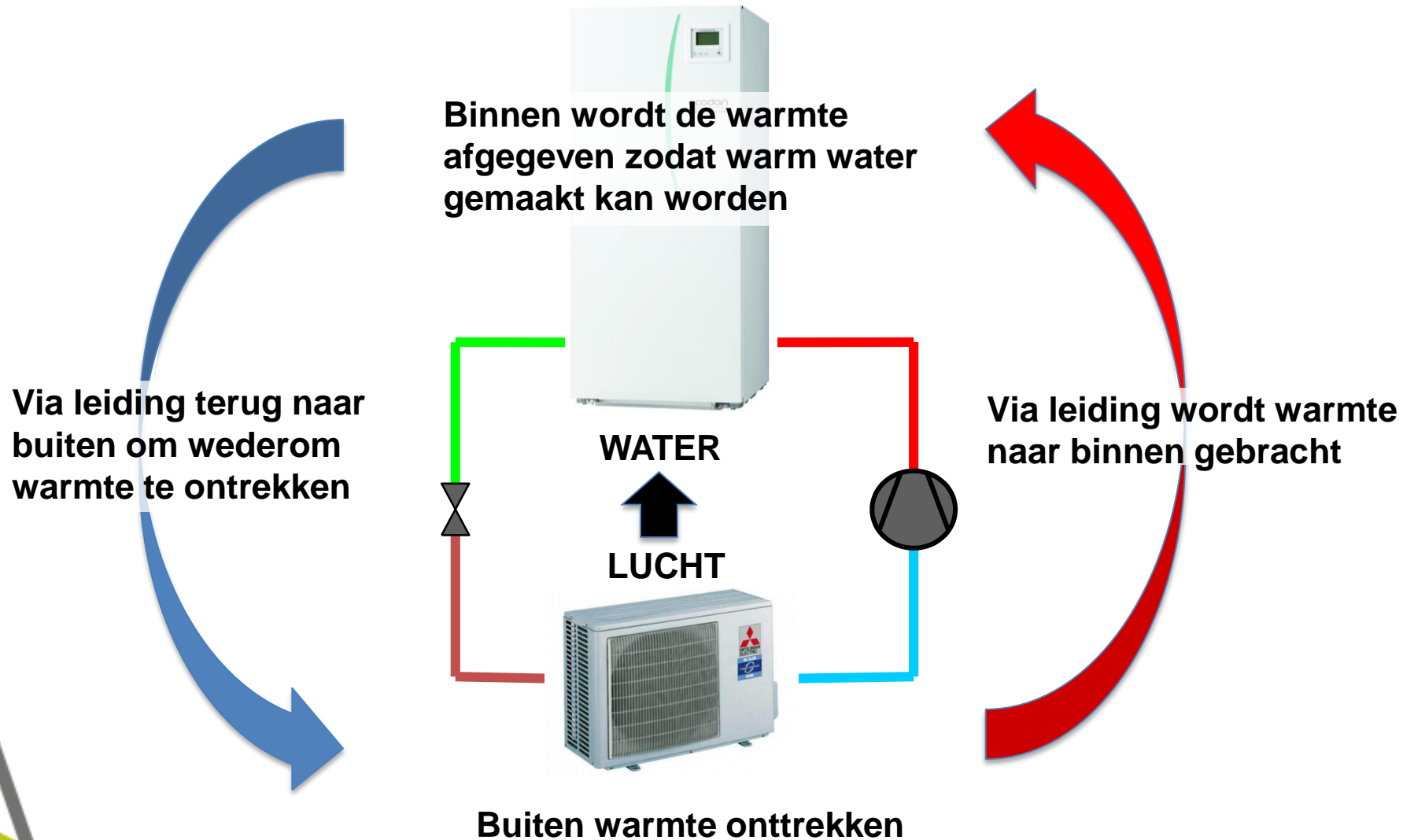
Verdamper
neemt warmte op

Condensor
Geeft warmte af

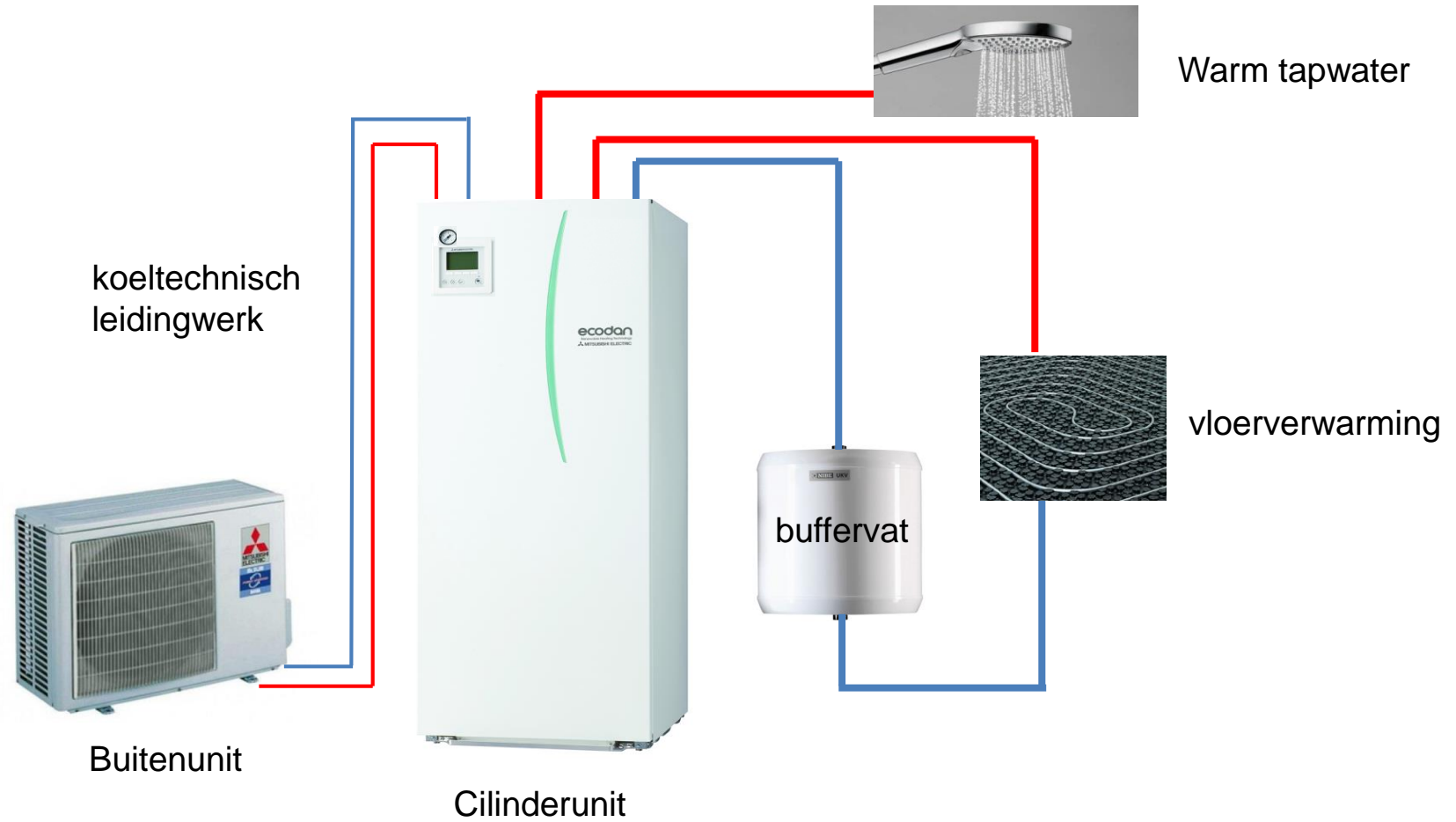
Expansieventiel
Zorgt voor drukverlaging

Compressor
Zorgt voor drukverhoging en verplaatsen energie

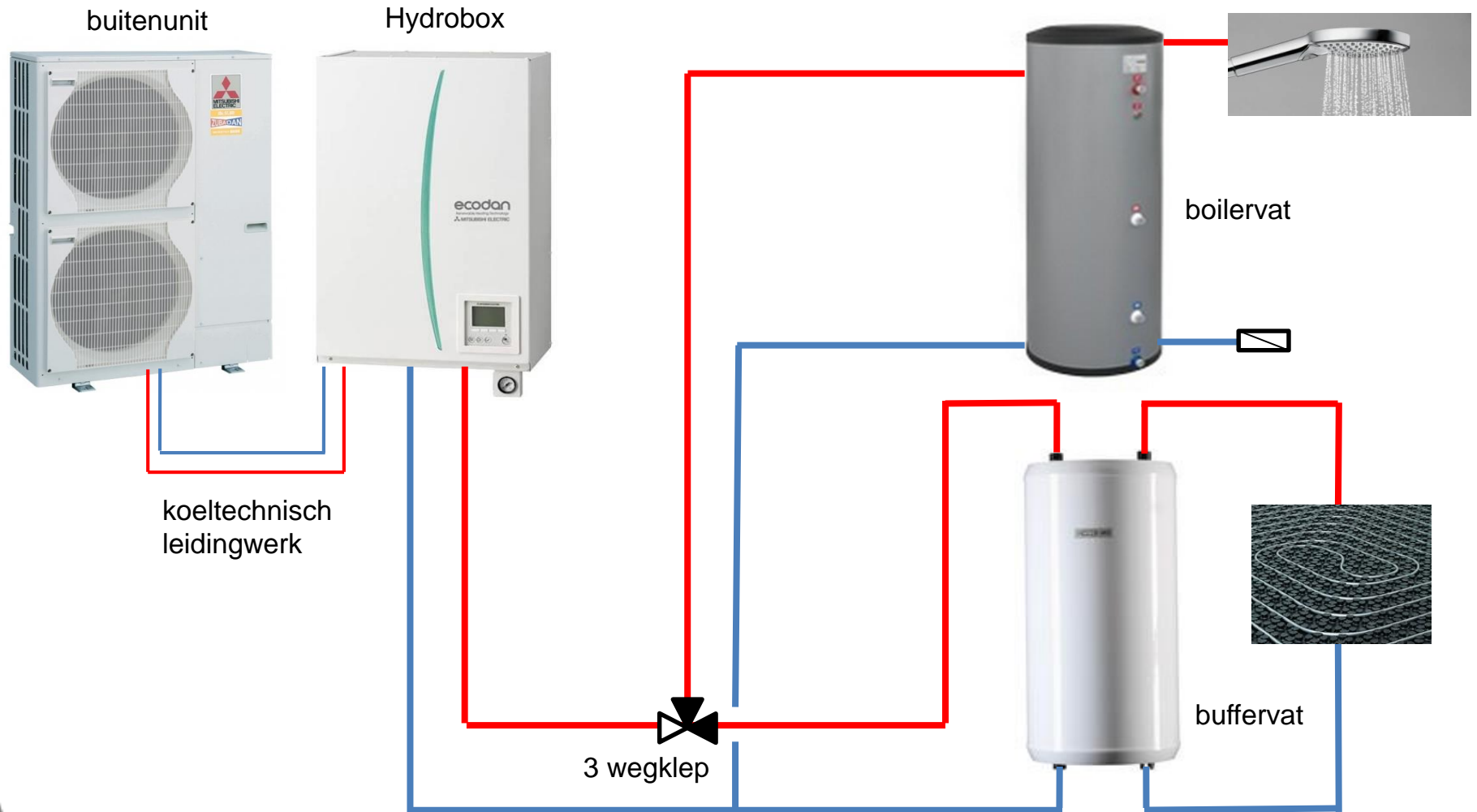
Principe Lucht - Water Warmtepomp

Ecodan concepten (Cilinderunit)

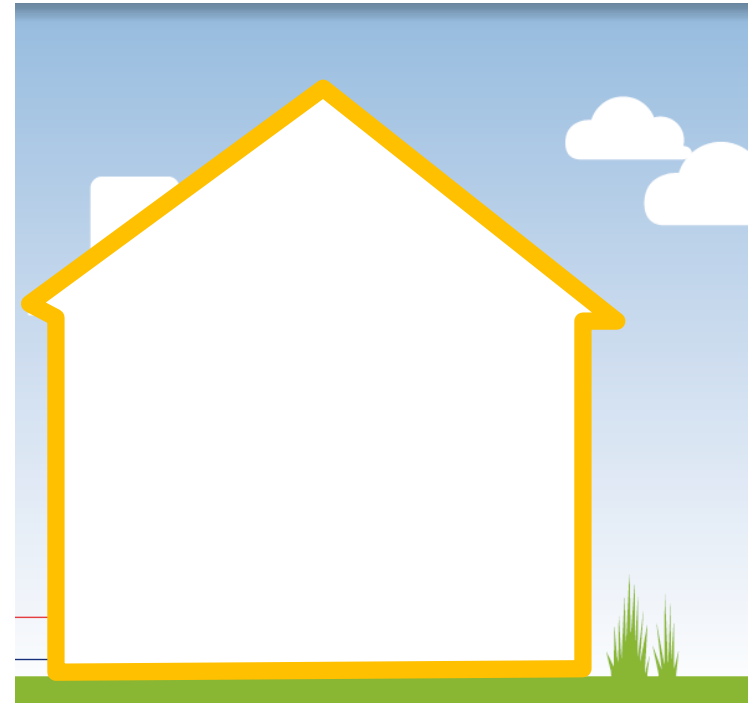

Ecodan concepten (Hydrobox)

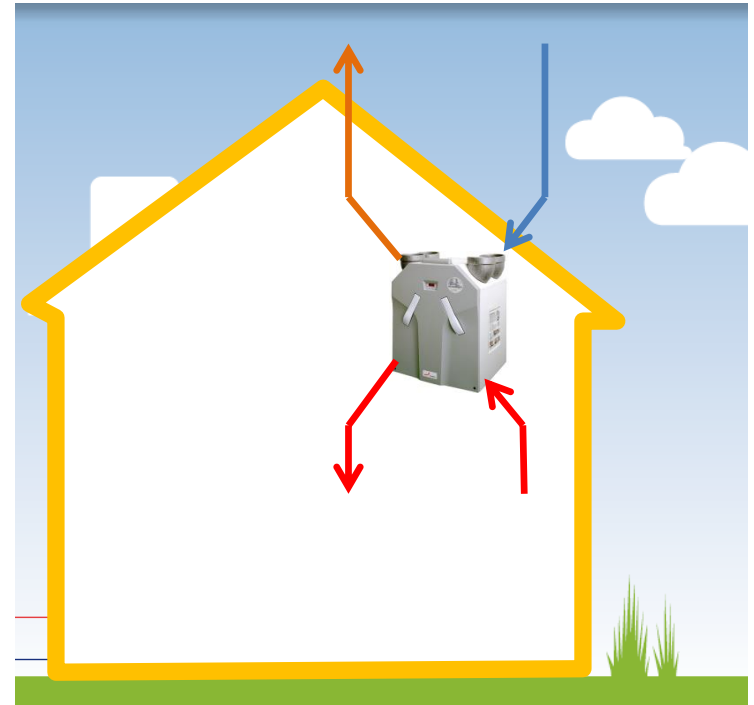
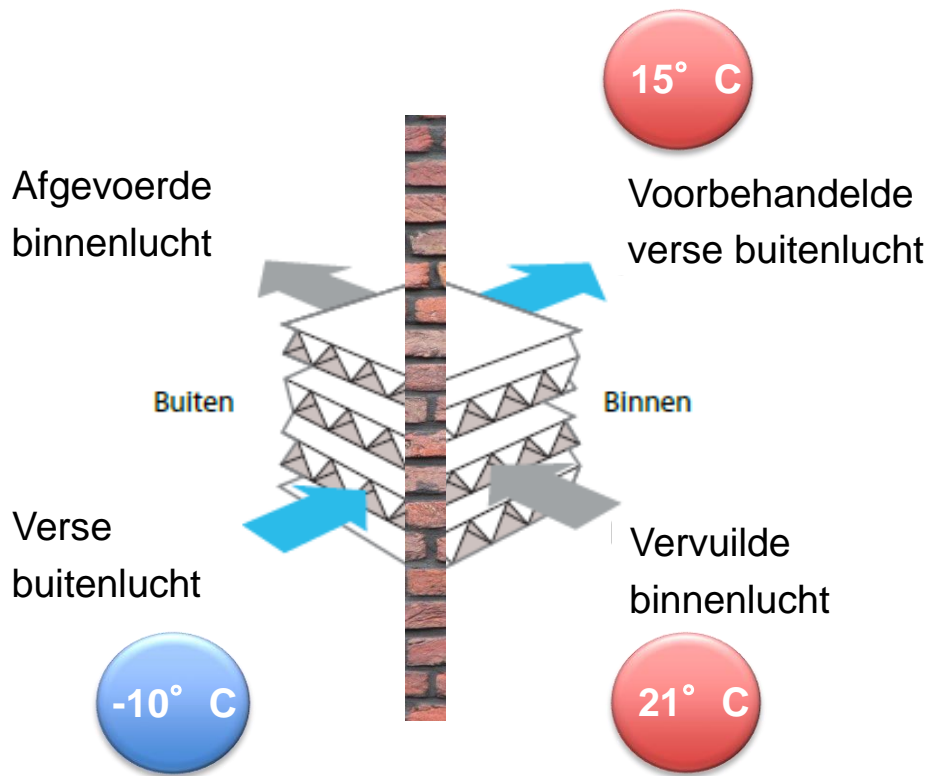
Hoe maakt je een woning energieneutraal

+ Isoleren

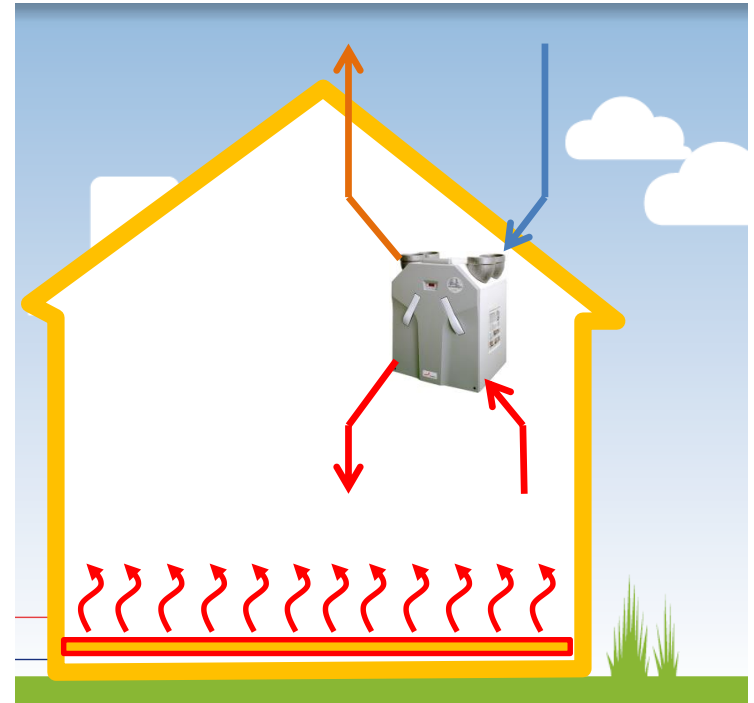
Hoe maakt je een woning energieneutraal

- + Isoleren
- + Ventilatie WTW

Hoe maakt je een woning energieneutraal

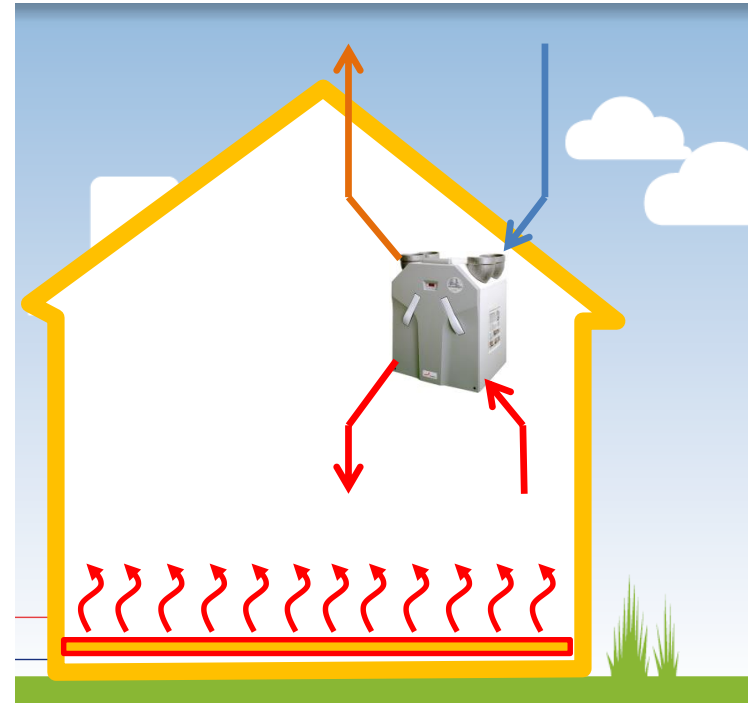
- + Isoleren
- + Ventilatie WTW
- + Lage temperatuur verwarming

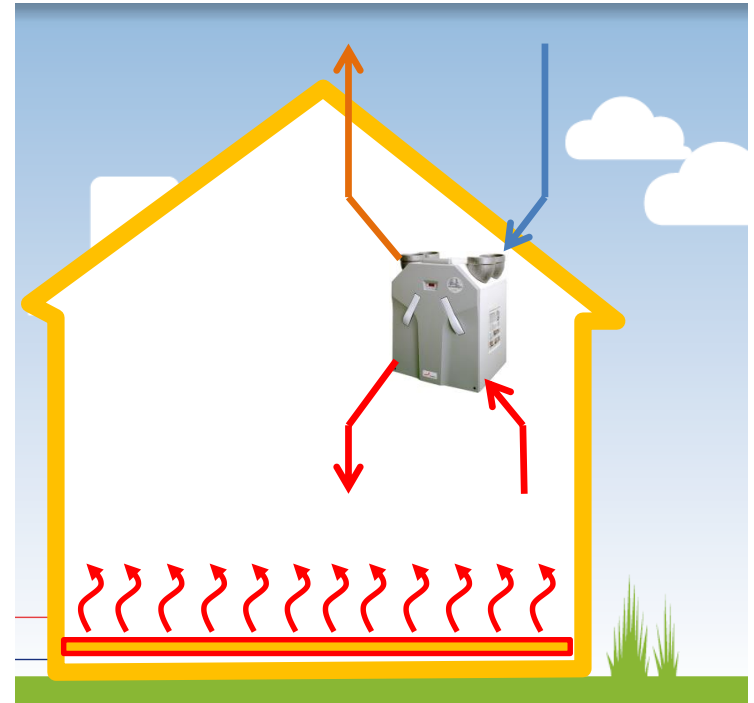
Hoe maakt je een woning energieneutraal

- + Isoleren
- + Ventilatie WTW
- + Lage temperatuur verwarming
- + Elektrisch verwarmen en warm tapwater bereiden

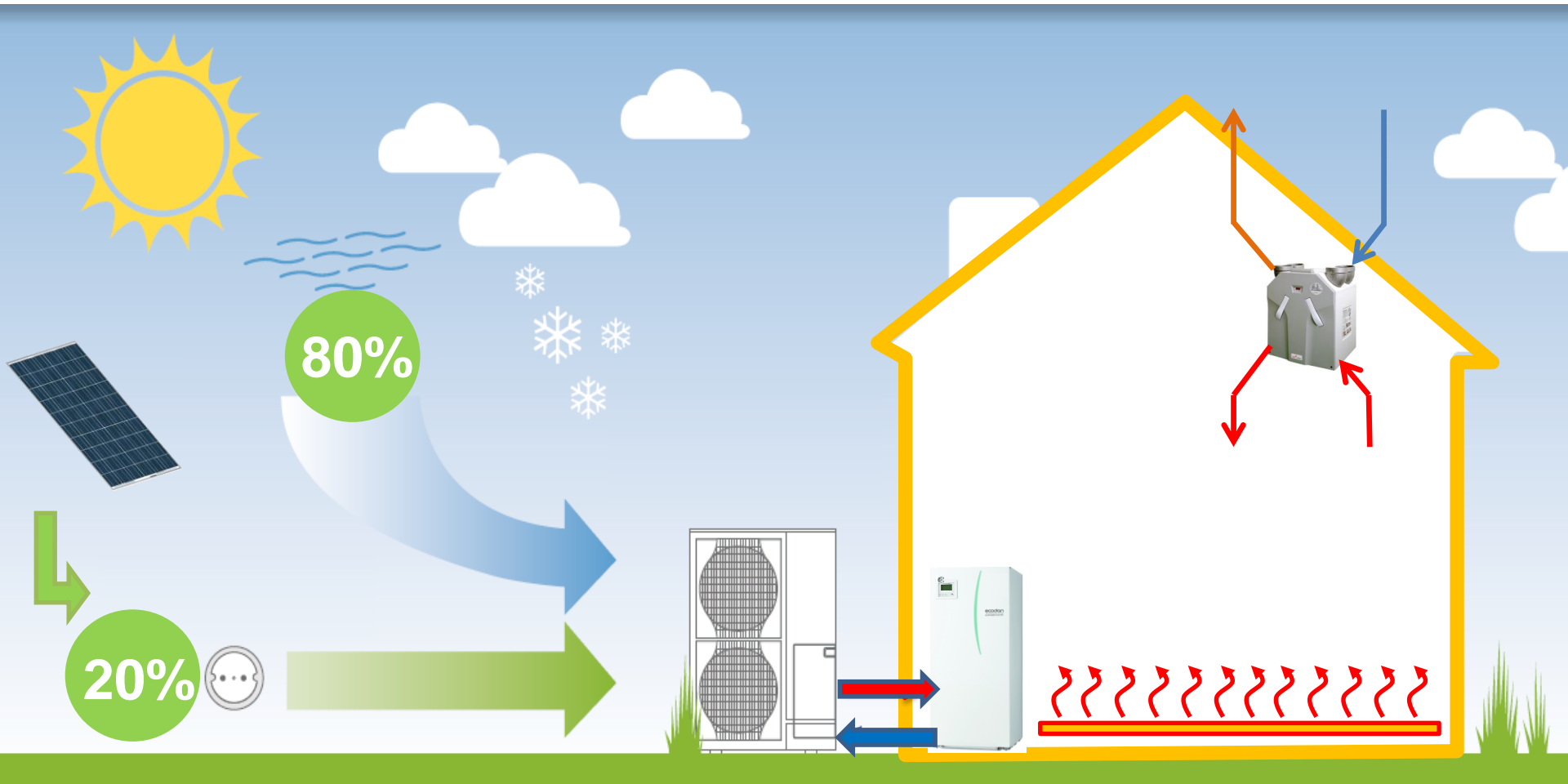

Hoe maakt je een woning energieneutraal

- + Isoleren
- + Ventilatie WTW
- + Lage temperatuur verwarming
- + Elektrisch verwarmen en warm tapwater bereiden
- + Elektriciteit duurzaam opwekken

Hoe maakt je een woning energieneutraal

All-Electric woningbouw

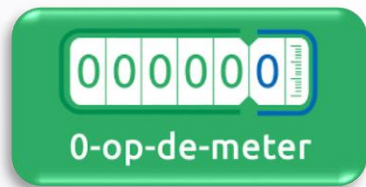

All-Electric woningbouw

Stroomversnelling resultaten BAM

Project Friso Aannemingsmaatschappij B.V in opdracht van CVW

Ronald Simons

Top / Alklima / DS00001

← Terug

Resultaten en besparingen

OPGEWEKTE ENERGIE

3.237,61 kWh

CO₂ BESPAARD

1,78 ton

VERGELIJKING

30,80 jaar

BESPAARD

€712,27

LICHTNET

-1260 W

Zonnepanelen

1560 W

Warmtepomp

-120 W

Ventilatie

Huishoudelijk verbruik

-180 W

Temperatuur Sensor

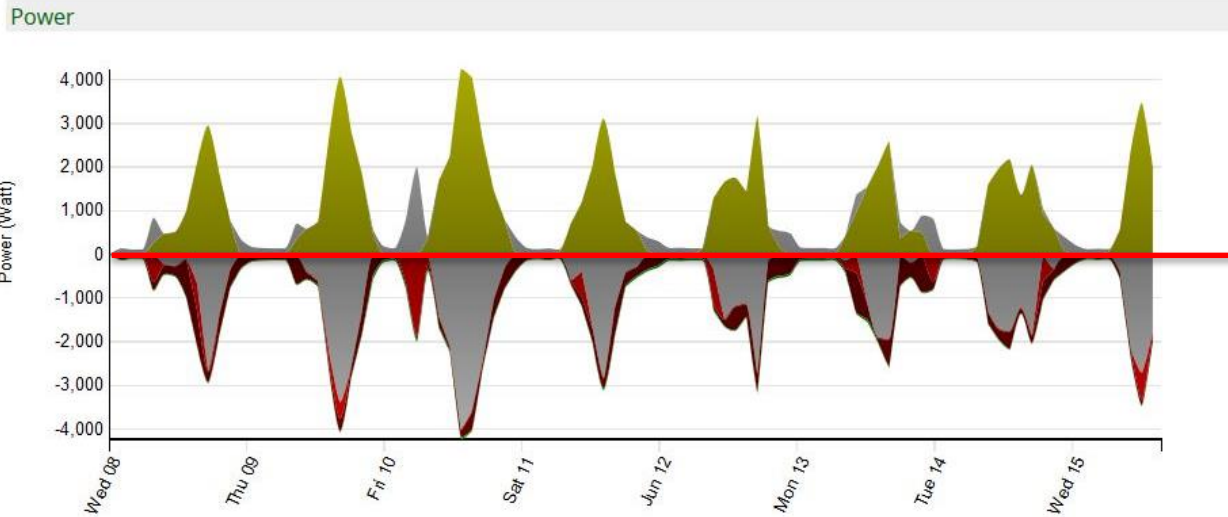
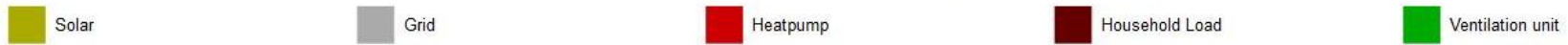

25°C

CO₂ Sensor

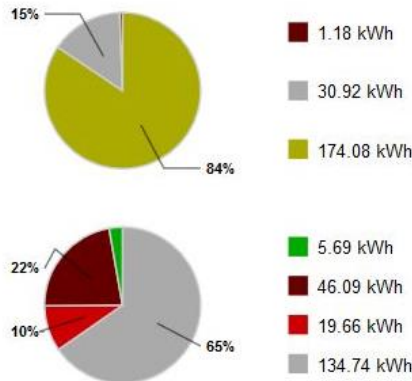
488ppm

Geel is opwekking PV
Grijs is opname uit net

Grijs is teruggeleverd aan het net en overige is het verbruik

Smart Grid

THE ROAD TO ALL-ELECTRIC

Affiliate dealer

Samenwerking met meerwaarde

**BEDANKT VOOR UW
AANDACHT!**

Duurzaam Gebouwd

Het integrale platform

Creëer een nieuwe
wereld

Hans Mascini – Algemeen Directeur van
Strikolith

Strikolith®

Creëer een nieuwe wereld.

Duurzaam Gebouwd

Het integrale platform

Renovatie of onderhoud.
Een mooi moment voor
een tevreden klant

Hans van Vucht – Centrum voor
Woononderzoek

Hoe ervaart de bewoner de NOM woning?

Hans van Vucht

06 55 755 321

Markt 1

3961 BC Wijk bij Duurstede

0343 593394

www.cvwoononderzoek.nl

Belangrijkste bevindingen

De woning

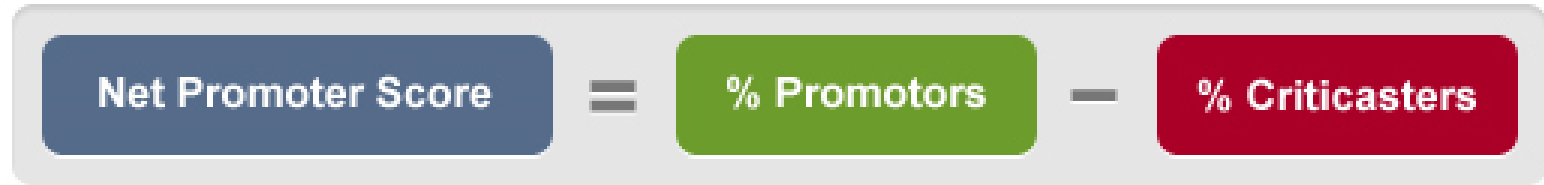
Pluspunten	Aandachtspunten
Uitstraling <ul style="list-style-type: none"> - Trots - Modern Comfort Isolatie	Afwerking

De installatie

Pluspunten	Aandachtspunten
Geen omkijken naar	Geluidsniveau Zelf onderhoud niet mogelijk Filter schoonmaken Plaatsing

Comfort

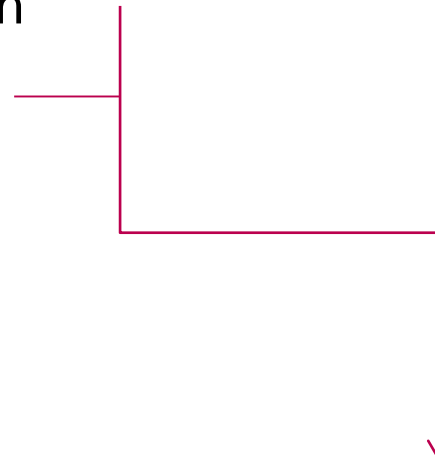
Pluspunten	Aandachtspunten
Overall comfortabel warm	Snel warm krijgen niet mogelijk Bewoner blijft oude gebruiken houden

45 promotors

25 passief tevreden

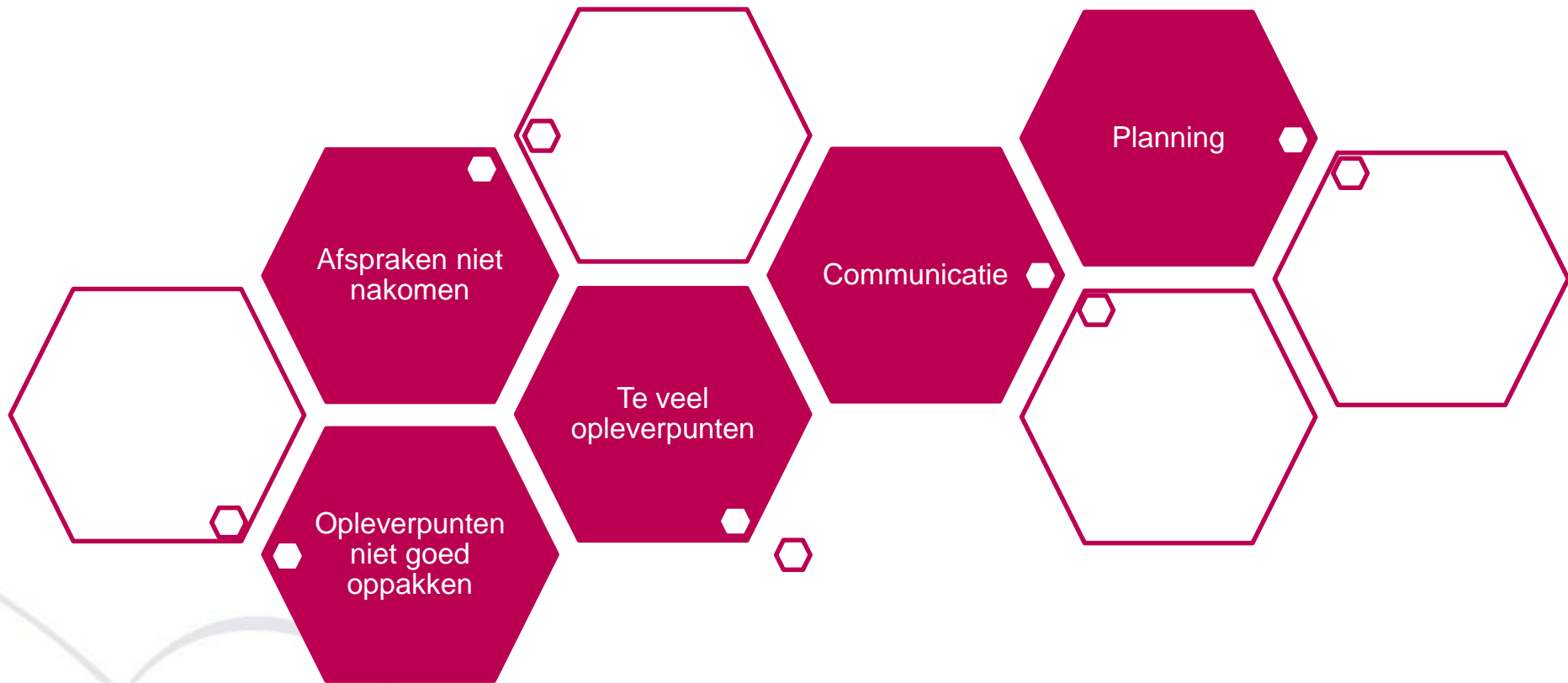
30 criticasters

binnenklimaat is verbeterd
hoge isolatiewaarde
uitstraling van de woning

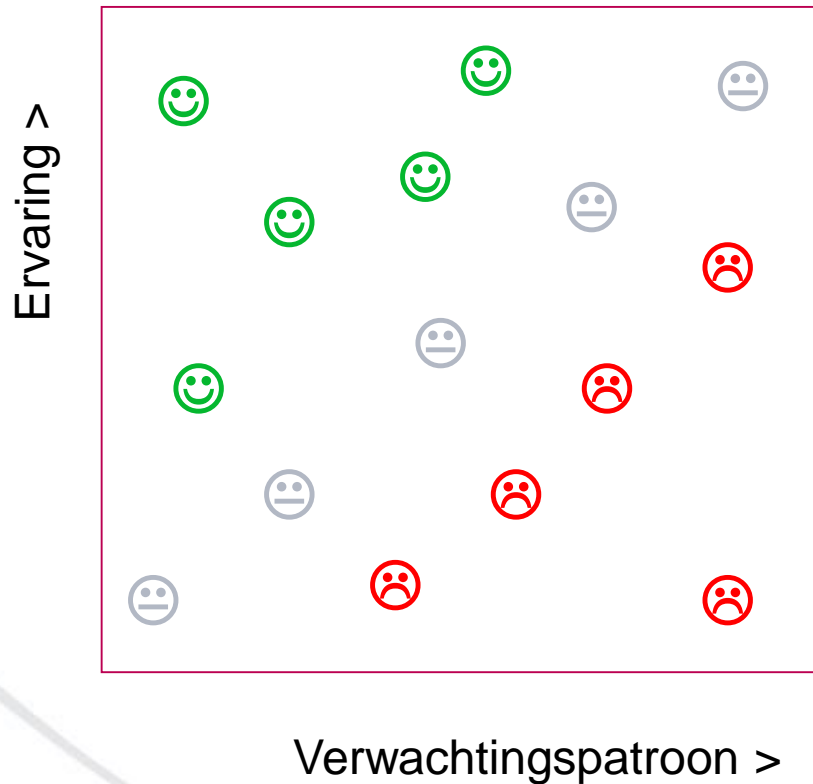
vanwege het proces

Knelpunten

Wat is klanttevredenheid?

Once in a life time experience

Day to day business

Continu meten en verbeteren leidt tot een hogere klanttevredenheid

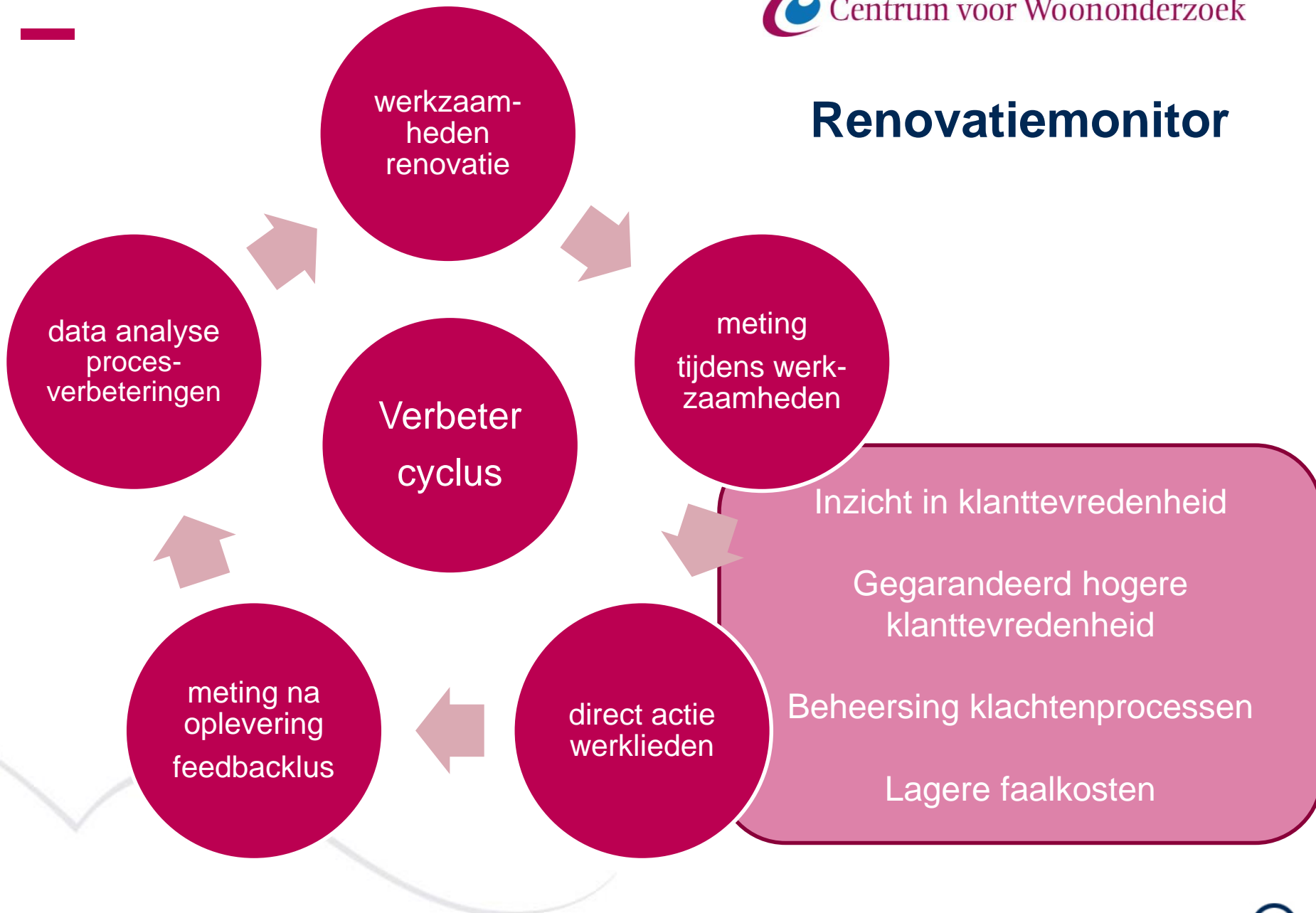
Renovatiemonitor

Het basisprincipe

Just-in-time monitoren

Renovatiemonitor

Realtime dashboard en directe terugkoppeling

$n = 12$

$n = 12$

$n = 12$

$n = 12$

Van elke service call een e-mailverslag

- Overall beeld van tevredenheid
- Achtergrondinfo
- To-do-list

Ondersteunen bij verbeteren

Belangrijkste bevindingen

Duurzaam Gebouwd

PAUZE

tot 11.10 uur

Duurzaam Gebouwd

Het integrale platform

Nur op de meter
Waarom we groter moeten
denken

Onno Dwars – Hoofd Acquisitie & Innovatie bij
VolkerWessels Vastgoed

GROTER denken

Onno Dwars

Hoofd acquisitie & innovatie

2050 alles energieneutraal

Dan is elke niet NOM woning onvoldoende

Syntrus Achmea in 2017 NOM

NOM de norm in 2018

- In 2020 alles BENG en gasloos, meer kosten
NOM €5000,- VON
- Beleggers kopen alleen nog maar niet fossiel
- Nu al meer financieringsruimte €27.000,- VON
- Het zal sneller gaan dan we nu denken.

Als jij het niet doet...

GROTER

1 NO POVERTY

2 ZERO HUNGER

3 GOOD HEALTH AND WELL-BEING

4 QUALITY EDUCATION

17 doelen.

6 CLEAN WATER AND SANITATION

7 AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY

8 DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH

9 INDUSTRY, INNOVATION AND INFRASTRUCTURE

10 REDUCED INEQUALITIES

11 SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES

12 RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION

13 CLIMATE ACTION

14 LIFE BELOW WATER

15 LIFE ON LAND

16 PEACE AND JUSTICE STRONG INSTITUTIONS

17 PARTNERSHIPS FOR THE GOALS

THE GLOBAL GOALS

For Sustainable Development

**Door het creëren van
waarde,**

**Door het creëren van
waarde, creëren we
waardeloosheid.**

**Door het creëren van
waarde, creëren we
waardeloosheid.
Waardeloosheid creëert
noodzaak tot investeren.**

Nieuwe waarden.

1 NO POVERTY

2 ZERO HUNGER

3 GOOD HEALTH AND WELL-BEING

4 QUALITY EDUCATION

6 CLEAN WATER AND SANITATION

7 AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY

8 DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH

9 INDUSTRY, INNOVATION AND INFRASTRUCTURE

10 REDUCED INEQUALITIES

Good Health and well-being.

11 SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES

12 RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION

13 CLIMATE ACTION

14 LIFE BELOW WATER

15 LIFE ON LAND

16 PEACE AND JUSTICE STRONG INSTITUTIONS

17 PARTNERSHIPS FOR THE GOALS

THE GLOBAL GOALS
For Sustainable Development

Gegarandeerd 5 jaar ouder

Waar wordt je ouder, Amsterdam of Zwolle?

Levensverwachting bij geboorte per GGD-regio

Levensverwachting bij geboorte 2011-2014

per GGD-regio

Jaren (gemiddelde Nederland is 81,3)

80,2 - 81,0

81,0 - 81,5

81,5 - 82,0

Bron: CBS Doodsoorzakenstatistiek, gegevens bewerkt door RIVM

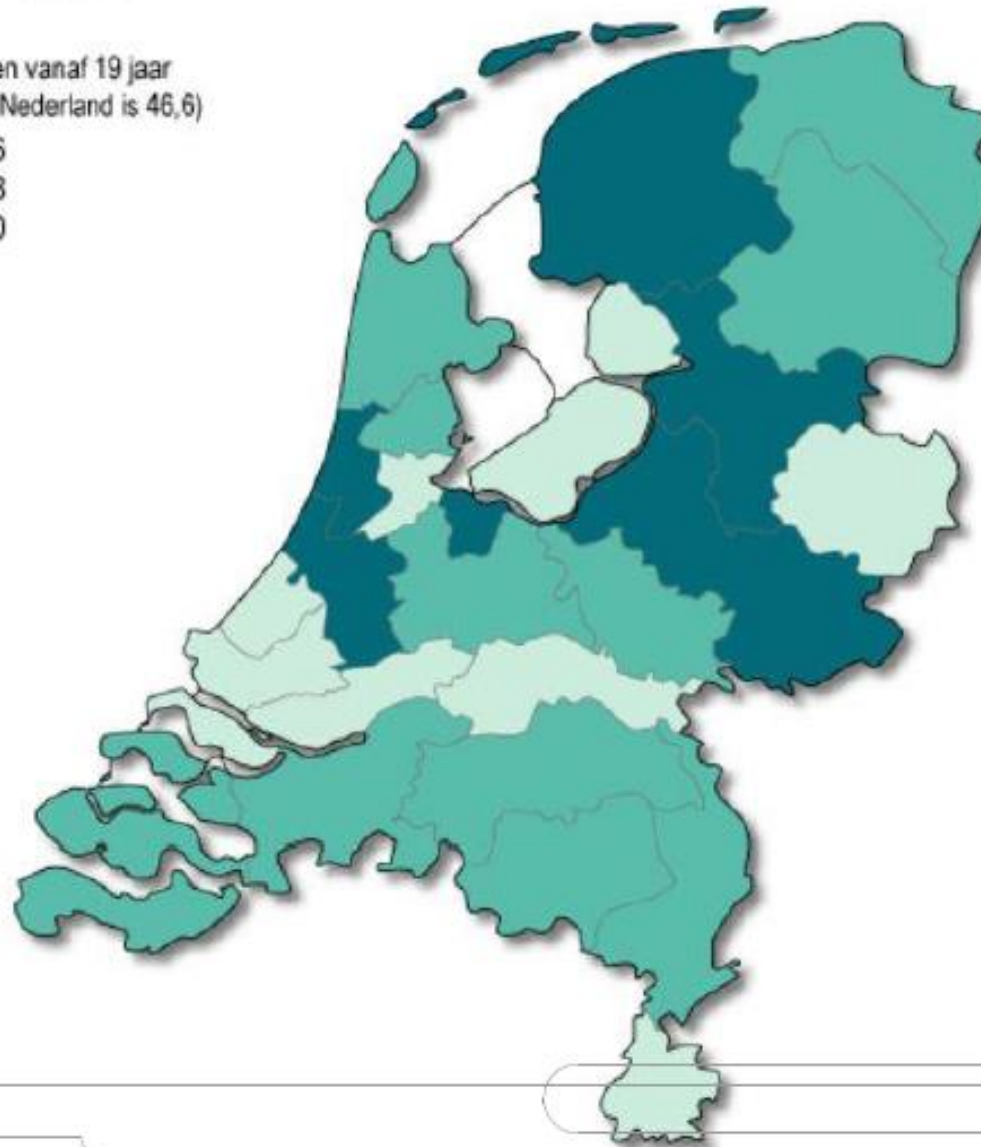
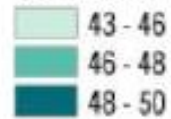
✓ Levensverwachting in goede ervaren gezondheid per GGD

Levensverwachting in goede ervaren gezondheid 2012

per GGD-regio, bij 19 jaar

Gezonde jaren vanaf 19 jaar
(gemiddelde Nederland is 46,6)

De 25 gemeenten met de laagste huizenprijzen per m²

De onderstaande tabel toont de vijftintig gemeenten met de laagste prijzen met name gemeenten in gebieden met bevolgingskrimp en een zijn bijvoorbeeld Zuid-Limburg (Kerkrade, Heerlen, Brunssum, Landgraaf, Dongeradeel, Kollumerland en Nieuwkruisland), maar vooral (Noord-)Groningen (Eemsmond, Bellingwedde, Hoogezand-Sappemeer, Veendam, Ten Boer) en gemeenten in deze lijst vertegenwoordigd. De overige gemeenten liggen in de provincie Fryslân (Teruzen).

Een andere opvallende overeenkomst die deze gemeenten kennen, is dat ze vaak grenzen aan Duitsland liggen. Gezien de in vergelijking met Nederland laagste huizenprijzen voor deze gemeenten, is het niet verwonderlijk dat deze gemeenten vaak een hoge huizenprijs per vierkante meter in deze steden kosten, evenals het gemiddelde in Nederland (€ 2.227). De huizenprijzen in deze gemeenten moeten worden betaald. Dit geldt uiteraard ook voor een grote, gewone woning.

Duur is niet altijd beter in alle opzichten

De 25 gemeenten met de hoogste huizenprijzen per m²

In de onderstaande tabel zijn de vijftintig gemeenten met de hoogste huizenprijzen per vierkante meter te zien. De bekendste gemeenten met de hoogste huizenprijzen zijn Amsterdam, Rotterdam en Den Haag. Deze gemeenten hebben ook een hoge huizenprijs per vierkante meter. In deze steden kosten evenals het gemiddelde in Nederland (€ 2.227). De huizenprijzen in deze gemeenten moeten worden betaald. Dit geldt uiteraard ook voor een grote, gewone woning.

Positie	Gemeente	Huizenprijs per m ²
1	Kerkrade	€ 1.364
2	Delfzijl	€ 1.383
3	Pekela	€ 1.395
4	De Marne	€ 1.417
5	Oldambt	€ 1.456
6	Loppersum	€ 1.459
7	Eemsmond	€ 1.468
8	Heerlen	€ 1.478
9	Bellingwedde	€ 1.482

Positie	Gemeente	Huizenprijs per m ²
1	Blaricum	€ 4.650
2	Laren	€ 4.570
3	Wassenaar	€ 4.505
4	Bloemendaal	€ 4.340
5	Ouder-Amstel	€ 4.283
6	Amsterdam	€ 3.862
7	Schiermonnikoog	€ 3.853
8	Noordwijk	€ 3.832
9	Barnen (NL)	€ 3.818

Man made blue zone?

LOMA LINDA, CALIFORNIA

Stress-reducing, healthy diet practices of local Seventh Day Adventists rub off on the whole town

NICOYA, COSTA RICA

Water naturally rich in calcium and magnesium may help prevent heart disease and weak bones

SARDINIA, ITALY

Daily wine and laughter help Sardinian men enjoy the longest male lifespan

IKARIA, GREECE

Napping, occasional fasting and drinking goat milk may add years to life

OKINAWA, JAPAN

Dedication to family and friends lifts Okinawan women to the longest female lifespan

Spelen voorkomt ziekten

Schone lucht

Groen ontstresst

De gebouwde omgeving beste medicijn van NL

1 NO POVERTY

2 ZERO HUNGER

3 GOOD HEALTH AND WELL-BEING

4 QUALITY EDUCATION

17 doelen.

6 CLEAN WATER AND SANITATION

7 AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY

8 DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH

9 INDUSTRY, INNOVATION AND INFRASTRUCTURE

10 REDUCED INEQUALITIES

11 SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES

12 RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION

13 CLIMATE ACTION

14 LIFE BELOW WATER

15 LIFE ON LAND

16 PEACE AND JUSTICE STRONG INSTITUTIONS

17 PARTNERSHIPS FOR THE GOALS

THE GLOBAL GOALS
For Sustainable Development

ZUIVER WONEN

designed by nature

Smetteloos design. Puur comfort. Eerlijke materialen.
En écht duurzaam. ZuiverWonen is de nieuwste manier
van wonen. Met alleen het allerbeste uit de natuur wordt
deze woning gebouwd en afgewerkt.

Wonen anno morgen

Leven is een beleving

www.zuiver-wonen.com

Highlights

- Nul op de Meter
- Inclusief km-bundel 4500km
- Circulair (87%)
- Biobased (41%)
- Klimaatadaptief (tot wel 80%)
- High tech
- Well standard
- Bewijslast (oa grondstoffen- en waterpaspoort)

**Duurzaamheid is niet
het minimaliseren van
de negatieve impact,
maar het optimaliseren
van het allerbeste.**

Denk GROOT

Onno Dwars

Hoofd acquisitie & innovatie

Duurzaam Gebouwd

Het integrale platform

Visie: Financiering en
NoM

Rob Konings
Commercieel Directeur van ING REF Zuid-
Oost Nederland

ING Real Estate Finance

There are only two days in the year that nothing can be done ...
One is called yesterday and the other is called tomorrow ....
Today is the right day to act!
Daila Lama
Transformatie / renovatie /sustainability

Zaltbommel, 9 november 2016

Rob Konings

ING Real Estate Finance Nederland

Marktleider in Nederland & In de Top 5 van Europese CRE banken

- Nieuwbouw financiering (woningen / logistiek)
  - Herfinanciering
  - Financiering van verduurzaming
- ING REF Duurzaam

Commercieel verhuurd vastgoed

Totale Lening Portfolio ING REF NL:
€14 miljard
Ca. 28.000 assets

- Kantoren
- Retail
- Woningen
- Logistiek

Klanten

- Private investeerders / DGA
- Private/publieke vastgoedfondsen
- Corporate Clients (nationaal en internationaal)

Doelstelling Duurzaamheid

Klimaatakkoord Parijs 2015

- 2030 / 2°
- **Versnellen verduurzaming noodzakelijk** → huidige CO2 uitstoot van vastgoed 40% dat moet sterk omlaag!

In 2030 een reductie van 50% van de CO2 vastgoeduitstoot in vastgoed wanneer alle onze assets 'groen' zijn

KPI 2017

- Target KPI 15% geregistreerde groei van alle assets

We gaan in gesprek met onze klanten

- Vijf Stappenplan / maken het bespreekbaar / aan het begin van het traject aanhaken, daar kunnen we veel toegevoegde waarde leveren
- Inzicht krijgen in labels van door ons gefinancierde panden (labelverplichting voor alle (her)financieringen vanaf 2017)

Ook DNB analyseert

- DNB vraagt banken vastgoedportefeuilles inzichtelijk te maken op energielabels.
- DNB vraagt inzicht in financiële risico's van niet groene panden

Panden en labels in onze portfolio

	REF MV - Sum	REF MV - % of Sum
The Netherlands	21.517.696.431	100,0 %
Labeled EPC [C] and higher	2.712.683.687	12,6 %
A	1.337.841.638	6,2 %
A+	39.015.796	0,2 %
A++	134.467.084	0,6 %
B	559.673.981	2,6 %
C	641.685.188	3,0 %
Unlabeled and labeled [D] and lower	18.805.012.744	87,4 %
	17.008.762.383	79,1 %
D	524.658.513	2,4 %
E	357.386.548	1,7 %
F	459.560.625	2,1 %
G	325.672.172	1,5 %
(blank)	128.972.502	0,6 %

Labels kenbaar maken verplicht

Op dit moment geldt de labelverplichting bij verkoop, nieuwe verhuur of oplevering van een pand, maar wij gaan nu een stap verder.

Wij gaan onze klanten vragen bij (her)financiering de labels van hun kantoor- en bedrijfspanden aan ons bekend te maken.

Niet alleen om voor ons beiden de bedrijfs- en kredietrisico's in kaart te kunnen brengen, maar ook vooral om te kijken waar wij de klant kunnen helpen bij de eventuele verduurzaming van uw portfolio.

ING REF Duurzaam

ING de meest duurzame bank ter wereld volgens Sustainalytics

Wij willen onze relaties graag helpen bij het verduurzamen van hun vastgoed. Wij geven inzicht in de kansen en mogelijkheden die verduurzaming biedt en helpen graag met een aanbod van mogelijkheden om de investering rendabel te maken.

ING REF Duurzaam adviseert, investeert en waardeert.

Wij werken samen met partners ING Groenbank, Corporate Facility Partners en Van Draeckeburgh.

Adviseert

ING REF Duurzaam App
Labelsprong zichtbaar in App
Gratis BREEAM/Energie
Scan Subsidieadvies

Investeert

100% financiering en 0,5%
rentekorting op
Groeninvesteringen

Waardeert

Gratis EPA-U label bij
labelsprong naar A, B of C.

ING REF Duurzaam stappenplan

1 ING REF adviseert

ING REF Duurzaam app, BREEAM / Energie scan

Wij bieden u de **ING REF Duurzaam app** aan met hierin besparingsmogelijkheden, te nemen maatregelen en verwacht rendement. Tevens krijgt u inzicht welke labelsprong u kunt maken met elke maatregel. Komen uit deze APP besparingen van meer dan € 15.000 voort, dan krijgt u van ons en Corporate Facility Partners (CFP) een **gratis BREEAM / Energie scan**.

3 ING REF investeert

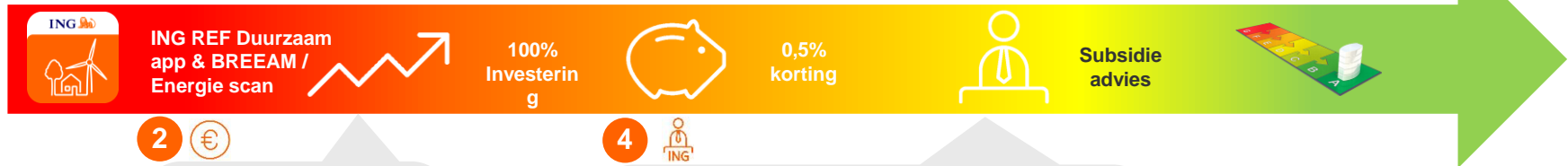
De juiste lening via ING Groenbank

ING Groenbank adviseert u samen met uw relatiemanager hoe u een 100% groenlening van ING kunt krijgen op verduurzamingsinvestering volgens de Regeling groenprojecten (www.rvo.nl). Indien u voldoet, bieden wij u een financiering met 0,5% korting om deze te realiseren. Deze financiering is o.a. mogelijk voor nieuwbouw van woningen en verduurzaming van utiliteitsbouw, woningen en monumenten. Tevens is er financiering van specifieke verbeteringen zoals zonnepanelen, zonnecollectoren, warmtepompen en energiezuinige buitenverlichting mogelijk.

5 ING REF waardeert

Gratis EPA-U-labels

Indien uw pand met de verduurzamingsinvestering een hoger energielabel (labelsprong A, B, of C) verdient, dan wordt het certificaat door ons betaald. Hiermee tonen wij u onze waardering dat u deze stap samen met ons neemt.

2

100% financiering van uw verduurzamingsmaatregel

Door gedifferentieerd financieringsbeleid is ING REF in staat een 5% hogere LTV te verschaffen op uw duurzame pand. Dit geeft ruimte om uw verduurzamingsinvestering voor 100% te financieren.

4

Subsidieadvies Van Draeckeburgh

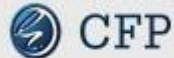
Wij helpen u graag met het verkrijgen van subsidie voor energiebesparende maatregelen en investeringen in een duurzaam gebouw. ING REF is een exclusief partnerschap aangegaan met een professionele partij die u hierbij kan helpen, te weten Van Draeckeburgh, een van de grootste intermediairs voor subsidieregelingen en de Nederlandse specialist voor het verduurzamen van vastgoed. Zij begeleiden u om een maximaal subsidieresultaat te behalen voor energiereductie en verduurzamingsprojecten bij vastgoed. De terugverdientijd en het rendement van de investering worden substantieel beïnvloed door het effectief aanwenden van subsidies.

1 ING REF adviseert

ING REF Duurzaam app, BREEAM / Energie scan

Wij bieden u de **ING REF Duurzaam app** aan met hierin besparingsmogelijkheden, te nemen maatregelen en verwacht rendement. Tevens krijgt u inzicht welke labelsprong u kunt maken met elke maatregel. Komen uit deze APP besparingen van meer dan € 15.000 voort, dan krijgt u van ons en Corporate Facility Partners (CFP) een **gratis BREEAM / Energie scan**.

Bereikt tot nu toe:

- 14.500 panden geadviseerd in de app
- 400 gratis Breeam / Energie scans (panden > 3.500 m2)

Film app www.ingrefduurzaam.nl

100% financiering verduurzamingsmaatregel

Door gedifferentieerd financieringsbeleid is ING REF in staat een 5% hogere LTV te verschaffen op uw duurzame pand. Dit geeft ruimte om uw verduurzamingsinvestering voor 100% te financieren.

Door interne policy en proceswijziging zijn wij nu in staat de verduurzamingsmaatregelen te financieren, ook omdat wij geloven in een waarde stijging van “groen” vastgoed.

Stap 3 Groenbank / groenregeling

3 € ING REF investeert

De juiste lening via ING Groenbank

ING Groenbank adviseert u samen met uw relatiemanager hoe u een 100% groenlening van ING kunt krijgen op verduurzamingsinvestering volgens de Regeling groenprojecten (www.rvo.nl). Indien u voldoet, bieden wij u een financiering met 0,5% korting om deze te realiseren. Deze financiering is o.a. mogelijk voor nieuwbouw van woningen en verduurzaming van utiliteitsbouw, woningen en monumenten. Tevens is er financiering van specifieke verbeteringen zoals zonnepanelen, zonnecollectoren, warmtepompen en energiezuinige buitenverlichting mogelijk.

Bereikt tot nu toe:

- 7 lopende groenverklaringen
- 95 besprekingen over mogelijke 'Groenbank'-leningen.
+/- € 250 mio (enkel het groene deel van de financiering).

Stap 4 Subsidieadvies

4 ING REF adviseert

Subsidieadvies Van Draeckeburgh

Wij helpen u graag met het verkrijgen van subsidie voor energiebesparende maatregelen en investeringen in een duurzaam gebouw. ING REF is een exclusief partnerschap aangegaan met een professionele partij die u hierbij kan helpen, te weten Van Draeckeburgh, een van de grootste intermediairs voor subsidieregelingen en de Nederlandse specialist voor het verduurzamen van vastgoed. Zij begeleiden u om een maximaal subsidieresultaat te behalen voor energiereductie en verduurzamingsprojecten bij vastgoed. De terugverdientijd en het rendement van de investering worden substantieel beïnvloed door het effectief aanwenden van subsidies.

Bereikt tot nu toe:

- 57 gesprekken
- 34 mogelijke subsidieaanvragen
- 8 afgeronde subsidieaanvragen

Stap 5

5 ING REF waardeert

Gratis EPA-U-labels

Indien uw pand met de verduurzamingsinvestering een hoger energielabel (labelsprong A, B, of C) verdient, dan wordt het certificaat door ons betaald. Hiermee tonen wij u onze waardering dat u deze stap samen met ons neemt.

Labels verstrekt door CFP: 30

Uitdagingen

- Split incentive:
  - Ons meest gehoorde commentaar waarom men niet investeert; de verhuurder investeert, de huurder heeft het voordeel.
  - Onze relaties zijn weinig bekend met 'energieprestatie componenten' in hun huurcontracten. Educatie, ondersteuning of automatisering?
- De klant voelt geen druk, daarom zijn wij blij met de labelplicht van label C voor kantoren per 2023)
- Duurzaamheid is nog niet terug te zien in de waardering van gebouwen

Voorbeelden van transformatie / renovatie panden

Transformatie van kantoor naar luxe appartementen in Rotterdam

Transformatie kantoor naar studentenwoningen in Delft

Renovatie Zuidas Amsterdam / Atrium Verduurzaming, er vindt tevens nieuwbouw plaats

Transformatie Riva in Den Bosch
Gebaseerd op energiescan van CFP

Transformatie oud politiebureau Leeuwarden met 'groenverklaring' naar appartementen

Oude Wal Eindhoven, het oude kantoorgebouw is volledig gesloopt en herbouwd (energielabel A) en fungeert als het nieuwe hoofdkantoor van Woonbedrijf (woningcorporatie).

Dank voor uw aandacht

Duurzaam Gebouwd

LUNCH

Medemogelijk gemaakt
door:

BEDANKT VOOR UW KOMST

Medemogelijk gemaakt
door:

